

УДК 123.456

DOI 10.31494/2412-9208-2021-1-2-297-304

**IMPLEMENTATION OF INDIVIDUAL APPROACH IN THE
PROCESS OF STUDENTS' INDEPENDENT WORK
AT NON-LANGUAGE INSTITUTIONS OF HIGHER EDUCATION**

**РЕАЛІЗАЦІЯ ІНДИВІДУАЛЬНОГО ПІДХОДУ
В ПРОЦЕСІ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ
НЕМОВНИХ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВИТИ**

Lilia TERNAVSKA,
Senior teacher

Лілія ТЕРНАВСЬКА,
старший викладач

ternavskalm@gmail.com

<http://orcid.0000-0002-4249-0509>

Raisa KELEMBET,
Senior teacher

Раїса КЕЛЕМБЕТ,
старший викладач

<https://orcid.org/0000-0001-8139-8097>

*Berdiansk University of Management
and Business*

*Бердянський університет
менеджменту і бізнесу*

✉ 4, Shmidta St., Berdiansk,
Zaporizhzhia region, 71100

✉ Бердянськ, Запорізька обл.,
71100

Original manuscript received: June 30, 2021

Revised manuscript accepted: September 15, 2021

ABSTRACT

The article deals with the search for effective ways to organize independent work of students of non-language educational institutions. The author notes that the modernization of national education requires consideration of integration processes in European and world education. In this regard, it is necessary to ensure a modern attitude to educational standards, change the content of education, make adjustments to the direction of the educational process, approve a personality-oriented pedagogical system, introduce innovative teaching methods. The main purpose of teaching foreign languages in higher non-language institutions is to prepare specialists for practical knowledge of a foreign professionally oriented language. Mastering a foreign language is considered as the acquisition by students of communicative competence for practical use of a foreign language, namely: work with relevant foreign literature on the specialty, participate in conversation and international conferences, write articles in a foreign language, correspond with foreign partners. The main goals of students' individualization of foreign language learning include the following: filling gaps in the level of foreign language proficiency and timely elimination of the gap; development of intellectual outlook, mental qualities of the personality of students who play a leading role in mastering foreign language speech; formation of an individual style of mastering a foreign language; creating a positive emotional background of the educational process.

In the context of an individually oriented approach to teaching foreign languages in the theory and practice of teaching, the concepts of autonomous learning stand out. Studies of the theory and practice of teaching a foreign language to students show that the introduction into the educational process of three main types of different types of independent work (copying, reproducing and creative) is quite appropriate.

Key words: *foreign language, independent work, individual approach, globalization.*

Постановка проблеми. Тенденція до глобалізації суспільства, що зародилася в останні десятиріччя ХХ століття, внесла корективи і значно вплинула на всі сфери життєдіяльності людини і суспільства. Процес глобалізації передбачає широкомасштабні взаємини та різноманітні зв'язки між людьми та націями. Але «глобалізація – це не тільки тенденція до єдності світу, а й до загострення в цивілізованих рамках конкуренції між державами-націями» (Кремень, 2005 : 164). У зв'язку з цим особливого значення набуває організація освітнього процесу, оскільки освіта повинна готувати людину органічно адаптованою до життя у світі багатомовних зв'язків – від контактів із найближчим оточенням до глобального спілкування. Очевидним є той факт, що окрема країна буде тим успішнішою, чим більше її громадяни будуть здатні спілкуватися зі світом.

Мета дослідження полягає в обґрунтуванні актуальності опанування іноземної мови в контексті модернізації системи національної освіти, висвітленні шляхів гармонійного поєднання індивідуального підходу з організацією самостійної роботи студентів у процесі вивчення іноземної мови в немовних закладах вищої освіти.

Освіта – це складна, багаторівнева система, що розвивається, видозмінюється під впливом часових, соціальних, економічних і багатьох інших чинників. Загальносвітовою тенденцією є перехід людства від індустріальних до науково-інформаційних технологій, які значною мірою базуються на інтелектуальній власності, на знаннях як основі виробництва. Динаміка розвитку суспільства передбачає модернізацію освіти з урахуванням інтеграційних процесів в європейський і світовий простір. Країни Європи у 1999 році підписали Болонську конвенцію, яка передбачає зближення їхніх освітніх систем, висуває складні завдання щодо підвищення мобільності студентів, більш ефективного міжнародного спілкування, легкого доступу до інформації та глибокого взаєморозуміння. Україна приєдналася до цієї конвенції як у формальному, так і змістовому відношенні. У зв'язку з цим необхідно забезпечити сучасне ставлення до стандартів освіти, змінити його зміст, внести корективи щодо спрямованості освітнього процесу, затвердити особистісно-орієнтовану педагогічну систему, впровадити інноваційні методи навчання. Суспільство стає більш «людиноцентрованим» (Кремень, 2005 : 160), і, як наслідок, педагогічні науки теж зосереджують свою увагу на особистості, її психофізіологічних відмінностях, життєдіяльності, індивідуальному самопізнанні.

Пріоритетне завдання щодо реалізації планів глобалізації суспільства значною мірою полягає в забезпеченні вільного володіння однією або кількома іноземними мовами кожного випускника закладу вищої освіти.

Головною метою навчання іноземним мовам у вищих немовних

зкладах є підготовка фахівців до практичного володіння іноземною мовою з професійно орієнтованим спрямуванням. Тобто опанування іноземною мовою розглядається як набуття студентами комунікативної компетентності для практичного користування іноземною мовою, а саме: працювати з відповідною іншомовною літературою з фаху, брати участь у бесідах та міжнародних конференціях, писати статті іноземною мовою, листуватися з іноземними партнерами. Український фахівець має бути конкурентоспроможним, має вміти «виживати» й адаптовуватися в глобальному суспільстві, застосовувати свої знання, набуті впродовж життя, у власній практичній діяльності. «Загальною метою типової програми викладання іноземної мови для професійного спілкування є формування в студентів професійних мовних компетенцій, що сприятиме їхньому ефективному функціонуванню у культурному розмаїтті освітнього та професійного середовищ» (Програма, 2005 : 8).

Таким чином, організація процесу вивчення іноземних мов на сучасному етапі повинна максимально враховувати особисті потреби, інтереси та особистісні психофізіологічні здібності студента. Тому він має виступати повноправним учасником освітнього процесу, який має бути побудованим на принципах інтерактивної взаємодії студента з викладачем у різноманітних життєвих ситуаціях, сприяє розвитку його самостійності, творчої активності й відповідальності за кінцевий результат. Індивідуально орієнтований підхід до навчання і вивчення іноземної мови є сучасним і більш ефективним, ніж суто класичний, спрямований на узагальнення кінцевого результату і розрахований на «середнього студента».

У контексті індивідуально орієнтованого підходу до навчання іноземним мовам в теорії та практиці викладання виділяються концепції автономного навчання. Використання цієї технології навчання надає можливість студентам управляти своєю навчальною діяльністю з оволодіння мовою, що вивчається, – студент вирішує, що й як він хоче вивчити, та бере на себе відповідальність за прийняті рішення та їх виконання. При цьому студент виступає для самого себе і як об'єкт, і як суб'єкт управління, який планує організацію та контроль своїх виконавчих дій, приймає функції вчителя на себе. Таким чином, у процесі навчання іноземної мови та через цей предмет реалізується завдання розвитку особистості студента, формування в нього навичок навчальної діяльності з метою опанування іншомовних компетентностей, здатності самостійно (автономно) управляти цією діяльністю як у конкретній навчальній ситуації, так і в контексті подальшого безперервного вивчення мови (Кузнецова, 2002 : 7). Позитивний досвід іноземних колег заслуговує на увагу і подальше вивчення як позитивних, так і негативних наслідків цієї концепції. Як відомо, однією з найбільш важливих загальних компетентностей є уміння самостійно вивчати іноземну мову. Суттєвого значення набуває розробка форм організації, методів контролю за самостійною роботою студентів. У зв'язку з цим підвищується відповідальність і значущість

ролі викладача. Ідея індивідуально орієнтованого підходу до навчання завжди стимулювала викладачів як у нашій країні, так і за кордоном шукати шляхи її реалізації. Завдання викладача в процесі організації самостійної роботи студента полягає в тому, щоб знайомити студентів з раціональними прийомами і навчати їх як спеціальним навчальним діям (при роботі з лексичним, граматичним, фонетичним матеріалом, при удосконаленні вмінь здійснювати всі види мовленнєвої діяльності), так і загальним навчальним вмінням. Тобто, слід не тільки приділяти увагу контролю результату, а й самому процесу самостійної роботи з метою підвищення її якості. Необхідність самостійної роботи в процесі оволодіння мовленнєвою компетентністю у закладах вищої освіти зумовлена ще й скороченням аудиторних годин та збільшенням кількості студентів мовних груп.

Зумовленість використання самостійної роботи під час аудиторних занять викликана різним рівнем підготовки кожного окремого студента до конкретного заняття. «Визначення оптимального розподілу часу на фронтальну і самостійну роботу студентів під час практичного заняття показало, що найбільш раціональним є співвідношення 2:1, тобто із 90 хвилин занять 60 відводяться на фронтальну роботу, а 30 – на самостійну» (Николаєва, 1987 : 112).

Самостійна робота завжди носить індивідуальний характер, оскільки кожний студент обирає джерело інформації залежно від своїх можливостей, потреб. У методичній літературі знайшли відображення численні питання, пов'язані з організацією індивідуально орієнтованого підходу до студентів в процесі навчання іншомовній мовленнєвій діяльності, в тому числі в умовах самостійної роботи (М. Ляховицький, С. Ніколаєва, О. Метьолкіна та ін.). Проте як в теоретичному, так і в практичному плані індивідуальній самостійній роботі приділяється мало уваги (Метьолкіна, 1995 : 48).

«Під індивідуальним підходом до навчання мається на увазі навчання студентів іноземному мовленню за єдиною програмою, але з урахуванням їхніх індивідуально-психічних особливостей» (Николаєва, 1987 : 18). Основними положеннями такого підходу є спрямованість на розвиток особистості студента як активного суб'єкта навчальної діяльності та підготовка його до безперервного процесу навчання («навчити в школі чи навіть у найкращому університеті людину на все життя неможливо; ...рано чи пізно вона втратить конкурентоспроможність, стане функціонально недієздатною; виникає потреба вироблення в студента розуміння необхідності саморозвитку й самовдосконалення та уміння навчатись упродовж життя» (Кремень, 2005 : 161). Очевидно, що вивчення іноземної мови, особливо у європейському контексті, виходить далеко за межі обов'язкової освіти. Активне використання процедурних знань («навчатися вчитися») є основою ефективного і самостійного вивчення мов упродовж усього життя. Отже, набуття процедурних знань є важливою метою в рамках нового підходу.

Індивідуальний характер самостійної роботи виявляється в тому,

що її організація, планування та контроль здійснюються на рівні конкретної особи, і викладач надає індивідуальну методичну допомогу. Індивідуальний підхід до самостійної роботи передбачає диференціацію не тільки обсягу, змісту, складності і термінів виконання намічених завдань, а й рівня та характеру допомоги, що надається в навчанні. Головним принципом цього напрямку є те, що в центрі навчання має бути студент, а не викладач, ідея пізнання, а не викладання.

Слід розглянути фактори, які заважають організації самостійної навчальної діяльності (СНД) і, навпаки, сприяють її розвитку з урахуванням індивідуально орієнтованого підходу.

Серед факторів, які заважають організації самостійної навчальної діяльності, слід зазначити відсутність організаційних умов для реалізації індивідуальних здібностей студентів, усередненість усього процесу навчання, пріоритет оцінки знань і вмінь, а не зусиль, витрачених студентом.

Організації самостійної навчальної діяльності сприяють такі фактори: чітка мотивація цілей, вибір індивідуальної стратегії в навчанні, оцінювання знань і вмінь з урахуванням зусиль, витрачених студентом, послідовність та систематичність, прогнозування успіхів і прогресу в навчанні, його позитивна морально-психологічна атмосфера.

До основних цілей індивідуалізації самостійного навчання студентів іноземної мови відносять такі:

- заповнення прогалін у вихідному рівні володіння іншомовним мовленням і своєчасне усунення відставань;
- розвиток інтелектуального кругозору, психічних якостей особистості, що відіграють провідну роль в оволодінні іншомовним мовленням;
- формування індивідуального стилю оволодіння іншомовним мовленням;
- створення позитивного емоційного фону освітнього процесу.

Великого значення у вивченні іноземної мови набуває пам'ять, яка різна в різних людей. «Є пам'ять глибока і повільна. Кожен має глибоку пам'ять на слова своєї рідної мови й повільнішу пам'ять на слова чужої мови...» (Гельвецій, 1994 : 98). Студентська аудиторія не є однорідною і за вихідним рівнем володіння іноземною мовою. Від рівня базових знань залежить рівень підготовленості студентів до самостійного оволодіння іноземною мовою.

Дослідження теорії та практики навчання іноземної мови студентів показують, що впровадження в освітній процес трьох основних типів різнорівневих видів самостійної роботи (копіювального, відтворювального та творчого) є цілком доцільним. Вони забезпечують достатню диференціацію навчання і ґрунтуються на рівнях сформованості самостійності студентів (Парсяк, 1998 : 99).

Перший етап самостійної роботи – репродуктивний, або копіювальний; його реалізація можлива лише на базі завдань з поетапним контролем. Найбільш ефективними такі завдання є для

студентів з низьким рівнем підготовки, а також на стадії первинного засвоєння матеріалу. На цьому рівні студент спостерігає дії викладача і копіює їх, співпрацює з викладачем. Прикладом вправ такого рівня можуть бути: імітація мовленнєвих зразків, вправи на розвиток фонематичного слуху, вправи з ключами на засвоєння лексико-граматичного матеріалу тощо.

Самостійна робота другого типу носить пізнавально-пошуковий характер. Студент здатний самостійно відтворювати прийом, засвоєний у роботі разом з викладачем, використовує його в аналогічних умовах діяльності. Цей тип роботи рекомендується для студентів з середнім рівнем підготовки. Згідно з вимогами до цього типу самостійної роботи тільки частина вправ (найбільш складних) підкріплюється ключами. Прикладом таких вправ можуть бути: завершення незакінчених речень, бесіда зі співрозмовником, переказ прочитаного матеріалу, відтворення висловлення-зразка без змін його форми і змісту, трансформація форми висловлювання, читання фабульного сюжету з подальшою репродукцією основного змісту.

На третьому, творчому, етапі самостійної роботи студент здатний самостійно обирати матеріал, визначати ціль засвоєння та необхідний інструментарій. Під час виконання завдань цього типу студент не забезпечується повною системою орієнтирів, що вимагає від нього самостійного пошуку шляхів вирішення навчального завдання. Незалежно від того, чому надаються переваги під час вивчення іноземної мови в немовному вищому закладі освіти – читанню або усному мовленню, – реалізація кінцевого результату має відбуватися за комунікативним принципом. Відповідно до цього зміст індивідуального самостійного навчання має бути також орієнтований на вироблення комунікативних навичок. Для менш підготовлених студентів необхідні детальніші пояснення і рекомендації щодо виконання завдань, їх слід частіше контролювати, надавати допомогу, заохочувати, створюючи і підтримуючи доброзичливу атмосферу при опитуванні й контролі, дозволяти користуватися будь-якими самостійно підготовленими допоміжними матеріалами у вигляді планів відповідей, коротких конспектів, ключових слів, змістовних слів, змістовних опор до тексту тощо. Викладачі немовних ЗВО займаються пошуками альтернативних, більш гнучких моделей навчання, які б могли допомогти студентам в самостійній роботі.

Застосування комп'ютерних засобів при навчанні зацікавило і викладачів іноземних мов. Комп'ютер дозволяє зберігати у своїй пам'яті великий за обсягом мовний матеріал та диференційовано працювати з ним. Використання комп'ютера дозволяє індивідуалізувати навчання, адаптувати його до потреб і цілей вивчення мови, впливати на різні канали сприйняття мовного матеріалу, забезпечувати оперативний зворотній зв'язок, об'єктивний контроль рівня знань.

«Загальносвітовою тенденцією є перехід людства від індустріальних до науково-інформаційних технологій. Індивідуальний розвиток людини, особистості за таких умов стає, з одного боку,

основним показником прогресу, а з другого – головною передумовою подальшого розвитку суспільства» (Кремень, 2005 : 60). Тому пріоритетними сферами у XXI столітті стають наука як сфера, що продукує нові знання, та освіта як сфера, що олюднює знання і насамперед забезпечує індивідуальний розвиток людини.

Незважаючи на те, що самостійну роботу студентів доволі часто використовують у навчальних планах як невід'ємну складову процесу навчання іноземних мов, а психофізіологічні особливості індивідууму опинилися в центрі уваги освітніх та педагогічних засад у зв'язку з демократизацією нашого суспільства, людина з її правом залишатися собою, відповідно до своїх природних здібностей і прагненням бути особистістю, опинилася в центрі уваги інноваційних методів особистісно-орієнтованої педагогічної системи.

Отже, гармонійне поєднання індивідуального підходу з організацією самостійної роботи в процесі навчання іноземних мов у немовних закладах вищої освіти залишається дуже актуальним і водночас недостатньо вивченим питанням. Пошук шляхів інтенсифікації й оптимізації самостійної роботи студентів, вивчення іноземних мов є одними з найбільш актуальних проблем сучасної вищої школи. Слід звернути особливу увагу на роль викладача у цьому процесі та розглянути інші аспекти індивідуалізації самостійної роботи студентів у немовному ЗВО, які сприятимуть підвищенню самосвідомості, відповідальності, зацікавленості студентів у здобутті знань, які допоможуть їм легко адаптуватися в конкуруючому просторі та бути мобільними в глобальному суспільстві.

Література

- Гельвецій К. Про людину, її розумові здібності та її виховання. Київ, 1994. 180 с.
- Кремень В. Освіта і наука в Україні – інноваційні аспекти. Стратегія. Реалізація. Результати. Київ : Грамота, 2005. 448 с.
- Кузнецова О. Розвиток теоретичних ідей і практики мовної освіти у Великій Британії. Харків: Видавництво "Константа", 2002. 236 с.
- Метьолькіна О. Адаптивні вправи для індивідуалізованого навчання. Іноземні мови. 1995. № 2. С. 48-50.
- Николаева С. Индивидуализация обучения иностранным языкам: монография. Київ : Вища школа, 1987. 140 с.
- Парсяк О. Організація самостійної роботи у процесі формування навичок усного мовлення. Сучасні проблеми вищої освіти. Зб. доп. до наук.-практ. конф. Національний ун-т "Києво-Могилянська академія". Миколаївська філія. Миколаїв : Видавничий відділ НАУКМА, 1998. С. 98-100.
- Програма з англійської мови для професійного спілкування / Колектив авторів: Г.Є. Бакаєва, О.А. Борисенко, І.І. Зуенок та ін. Київ : Ленвіт, 2005. 119 с.

References

- Gel' vecij K. (1994). Pro lyudy`nu, yiyi rozumovi zdibnosti ta yiyi vy`hovannya [About a person, his mental abilities and his upbringing]. Kyiv [in Ukrainian].
- Kremen` V. (2005). Osvita i nauka v Ukraini – innovacijni aspekty`. Strategiya. Realizacija. Rezul'taty [Education and science in Ukraine – innovative

aspects. Strategy. Realization. Results]. Kyiv : Gramota [in Ukrainian].

Kuzneczova O. (2002) Rozvytok teoretychnykh idej i praktyky movnoyi osvity u Velykij Brytaniyi [Development of theoretical ideas and practices of language education in Great Britain.]. Xarkiv : Vydavnytstvo "Konstanta" [in Ukrainian].

Metolkina O. (1995) Adaptivni vpravy dlya individualizovanoho navchannya [Adaptive exercises for individualized learning]. *Inozemni movy* [Foreign languages]. 1995. № 2. P. 48-50 [in Ukrainian].

Nykolaeva S. (1987) Yndyvidualyzyacya obuchenya y nostrannym yazykam [Individualization of teaching foreign languages] Kyiv : Vyssha shkola [in Russian].

Parsyak O. (1998) Organizaciya samostijnoyi roboty u procesi formuvannya navychok usnogo movlennya [Organization of independent work in the process of oral skills formation] Mykolajiv : Vydavnytstvo "Vidid" NaUKMA [in Ukrainian].

Programa z anglijskoyi movy dlya profesijnogo spilkuvannya, (2005) [English language program for professional communication]. Kyiv : Lenvit [in Ukrainian].

АНОТАЦІЯ

Статтю присвячено пошуку ефективних шляхів організації самостійної роботи студентів немовних закладів освіти. Автор зазначає, що модернізація національної освіти потребує врахування інтеграційних процесів у європейській і світовій простір. У зв'язку з цим необхідно забезпечити сучасне ставлення до стандартів освіти, змінити зміст навчання, внести корективи щодо спрямованості освітнього процесу, затвердити особистісно-орієнтовану педагогічну систему, впровадити інноваційні методи навчання. Головною метою навчання іноземним мовам у вищих немовних закладах є підготовка фахівців до практичного володіння з професійно орієнтованою іноземною мовою. Тобто, опанування іноземною мовою розглядається як набуття студентами комунікативної компетентності для практичного користування іноземною мовою, а саме: працювати з відповідною іншомовною літературою з фаху, брати участь у бесідах та міжнародних конференціях, писати статті іноземною мовою, листуватися з іноземними партнерами. У контексті індивідуально орієнтованого підходу до навчання іноземним мовам у теорії та практиці викладання виділяються концепції автономного навчання. До основних цілей індивідуалізації самостійного навчання студентів іноземної мови відносять такі: заповнення прогалів у рівні володіння іншомовним мовленням і своєчасне усунення відставання; розвиток інтелектуального кругозору, психічних якостей особистості студентів, які відіграють провідну роль в оволодінні іншомовним мовленням; формування індивідуального стилю оволодіння іншомовним мовленням; створення позитивного емоційного фону освітнього процесу.

Необхідність самостійної роботи в процесі оволодіння мовленнєвою компетентністю у закладах вищої освіти зумовлена ще й скороченням аудиторних годин та збільшенням кількості студентів мовних груп.

Дослідження теорії та практики навчання іноземної мови студентів показують, що впровадження в освітній процес трьох основних типів різнорівневих видів самостійної роботи (копіювального, відтворювального та творчого) є цілком доцільним.

Ключові слова: іноземна мова, самостійна робота, індивідуальний підхід, глобалізація.